

1. dopełnienie jako część zdania. Sposoby wyrażania dopełnienia

a. 1. Cele lekcji

i. a) Wiadomości

Uczeń:

- zna składnię zdania pojedynczego, jej poszczególne elementy, takie, jak: przydawka, orzeczenie, podmiot, dopełnienie, okolicznik
- podaje pełną definicję dopełnienia

ii. b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- wskazać w zdaniu dopełnienie oraz wymienić rodzaje i sposoby jego wyrażania
- wskazać istotne cechy składniowe i znaczeniowe dopełnienia
- odróżnić dopełnienie od innych części mowy, takich jak: przydawka, podmiot, orzeczenie
- ustawić dopełnienie zgodnie z poprawnym szykiem zdania

b. 2. Metoda i forma pracy

Ćwiczenia gramatyczne, praca w grupach, pogadanka

c. 3. Środki dydaktyczne

Ćwiczenia gramatyczne podane przez nauczyciela

d. 4. Przebieg lekcji

i. a) Faza przygotowawcza

1. Zajęcia rozpoczyna krótkie przypomnienie wiadomości o poszczególnych częściach zdania, ze szczególnym uwzględnieniem przydawki i dopełnienia.
2. Nauczyciel podkreśla najważniejsze informacje dotyczące przydawki, a mianowicie, iż przydawka to każde określenie rzeczownika.

ii. b) Faza realizacyjna

1. Nauczyciel stwierdza, iż w wypadku dopełnienia sprawa jest trudniejsza, ponieważ może ono określać kilka części mowy: czasownik, przysłówkę, przymiotnik, liczebnik przymiotnikowy; równocześnie nie każdy wyraz określający te części mowy jest dopełnieniem (podobną funkcję bowiem pełni także okolicznik). Aby utrwalić te wiadomości, nauczyciel proponuje zapisanie definicji dopełnienia:
Dopełnienie to określenie czasownika, rzadziej przymiotnika, przysłówka, czy liczebnika przymiotnikowego. Odpowiada na pytania przypadków zależnych z wyjątkiem mianownika.

2. Nauczyciel zapisuje zdania na tablicy, zaś wybrani uczniowie wskazują dopełnienia i zapisują do nich pytania, np.

- Janek czyta książkę. (czyta – co? – książkę)
- Pułkownik dowodzi dużym oddziałem. (dowodzi – czym? – oddziałem)
- Piotr jest podobny do ojca. (podobny – do kogo? – do ojca)
- On jest wierny swojej dziewczynie. (wierny – komu? – swojej dziewczynie)
- Postąpiliśmy zgodnie z przekonaniem. (zgodnie – z czym? – z przekonaniem)
- Maciek jest zawsze pierwszy do zabawy. (pierwszy – do czego? – do zabawy)

3. Ćwiczeniem, które ma utrwalić różnice między dopełnieniem a przydawką, jest analiza zdań:

- Rzut dyskiem jest trudny.
- Gra w piłkę podoba się chłopcom.
- Malowanie na szkle wymaga zdolności.

4. Nauczyciel proponuje, by w oparciu o wykonane wcześniej ćwiczenia oraz inne przykłady podać sposoby wyrażania dopełnienia:

a) rzeczownik – odwołanie do przykładów z punktu 2

b) zaimek rzeczowny :

- Lubię go bardzo.
- Śniło mu się o podróżowaniu.

c) przymiotnik:

- Lekarz odesłał chorego do szpitala.
- Wiódł ślepy kulawego.

d) bezokolicznik:

- Janek chce dostać rower.
- Musimy chodzić do szkoły.

e) wyrażenie przyimkowe:

- Piotr gra w karty.
- Klasa odwykła od pracy.

5. Kolejnym etapem jest utrwalenie wiadomości o rodzajach dopełnień. Nauczyciel wyjaśnia w oparciu o przykłady:

a) bliższe – występuje w stronie czynnej

- Mama kupuje rano bułki.
- Chłopiec kopie piłkę.

Dopełnienie bliższe po przekształceniu strony czynnej na bierną, staje się podmiotem:

- Bułki są kupowane przez mamę.
- Piłka jest kopana przez chłopca.

b) dalsze – występuje w stronie czynnej

- Matka kupiła córce sukienkę.
- Nauczyciel odczytał uczniom oceny.
- Sukienka została kupiona córce przez matkę.
- Oceny zostały odczytane uczniom przez nauczyciela.

6. Prowadzący podaje informacje na temat prawidłowego miejsca dopełnienia w zdaniu. Może odwołać się do przykładów z wcześniej wykonanych ćwiczeń.

iii. **c) Faza podsumowująca**

1. Nauczyciel krótko podsumowuje wiadomości na temat dopełnienia, jego istotnych cech składniowych i znaczeniowych.
2. Wspólnie z uczniami przypomina informacje na temat okolicznika jako samodzielnej części zdania.

e. **5. Bibliografia**

1. Podracki Jerzy, *Dopełnienie jako część zdania*, „Język polski w szkole”, R.XXIX, z.4, Kielce, nr 84/1983.
2. Stypka Alicja, *Gramatyka w gimnazjum. Ćwiczenia dla klasy I*, Wyd. Oświata, Warszawa 2000.
3. Dubisz Stanisław (red.), *Nauka o języku dla polonistów*, Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa 1997.

f. **6. Załączniki**

i. **Zadanie domowe**

W podanych zdaniach wskaż dopełnienie, określ jego rodzaj oraz część mowy, którą zostało wyrażone:

- Paweł nie potrafił Katarzyny.
- Dyrektor rządzi fabryką.
- Ojciec kieruje samochodem.
- Cała klasa myśli o zbliżającej się wycieczce.
- Żołnierze są wierni ojczyźnie.
- Magda jest wrażliwa na komplementy.
- Gra w piłkę podoba się chłopcom.
- Janek jest w biurze.
- Jutro udaje się do Warszawy.
- Ta droga prowadzi do lasu.

g. **7. Czas trwania lekcji**

45 minut

h. 8. Uwagi do scenariusza

Scenariusz dla klasy I gimnazjum. Jest częścią cyklu obejmującego dwie jednostki lekcyjne poświęcone analizie dopełnienia (lekcja 1)